

Tıp Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin organ-doku nakli konusundaki bilgi, tutum ve davranışları

Knowledge and attitudes among first year medical students about organ donation

Zeynep Baykan*, Melis Naçar*, Refika Yamanel**, Aslıhan Özge Uzun**, Şeyma Dağlıtuncezdi**, Hatice Davran**, Gülen Murat**

Amaç: Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi birinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin organ-doku nakline yönelik bilgi düzeylerini, tutum ve davranışlarını saptamak amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı tipteki çalışmanın evrenini, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi birinci sınıfta öğrenim görmekte olan 143 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmaya katılma oranı % 72.0'dir (n=103). Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde, sayı, yüzdelik hesaplamalar ve ki kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılmayı kabul eden 103 öğrencinin %34.0'ü organlarını bağışlamayı düşünürken, %15.5'i düşünmemekte, %50.5 de kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2.9'unun organ bağış kartı vardır. Birinci sınıf öğrencilerinin hepsi organ nakli konusundaki bilgilerini yeterli bulmamaktadır.

Sonuç: İlk sınıf öğrencilerinin organ bağışı konusundaki istekliliklerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Organ bağışlamak isteyenlerin ise çok azının bağış kartı bulunduğu saptanmıştır. Öğrencilerin organ bağışı konusundaki tutumlarını geliştirmek için eğitim programları içerisinde organ bağışı ile ilgili konulara erken dönemde yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Organ bağışı, öğrenciler, bilgi, tutum

*Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Tıp Eğitimi A.D., Kayseri, Türkiye
**Erciyes Üniversitesi Tıp
Fakültesi, Kayseri, Türkiye

Dr. Zeynep Baykan
E-posta: zebaykan@yahoo.com

Makale Geliş Tarihi: 30.06.2009
Makale Kabul Tarihi: 18.10.2009

GİRİŞ

Organ nakli, vücutta görevini yapamayan bir organın yerine canlı bir vericiden veya ölüden alınan sağlam doku veya organın nakledilmesi işlemidir (1). Tedavi edici amaçlarla kullanılmasının temelleri 19. yüzyılın başlarında ortaya atılmıştır. Hayvan deneylerinin ardından insanlar üzerinde yapılan çalışmalarla bugünkü biçimini almıştır. Günümüzde böbrek, karaciğer, kalp, akciğer, pankreas, kemik iliği, kan, kornea gibi pek çok organın nakli gerçekleştirilebilmektedir (1,2).

Ülkemizde 3 Haziran 1979 tarih ve 2238 sayılı "Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkındaki" kanuna göre organ bağışı 18 yaşını doldurmuş ve mümeyyiz olan kişilerin iki tanıkla birlikte, kendisi öldükten sonra organlarını bağışladığını belirten bir belgeyi doldurarak imzalamasıyla ya da tıbben ölümün tespitinden sonra hasta yakınlarının organ bağışında bulunması ile yapılmaktadır (3). Organ bağış-

lamak tam anlamıyla kişinin iradesiyle ve gönüllü biçimde yapılan insani bir davranıştır.

Organ nakli yirminci yüzyılın tıp mucizelerinden biridir. Organ nakli uygulanması ile birlikte kaybedilmesi kaçınılmaz hastalar ikinci bir yaşam şansı yakalamakta ve aileleri ile birlikte pek çok kişinin yaşam kalitesi yükselmektedir. Bu nedenle insanlar arasındaki dayanışmanın parlayan sembolüdür (4,5). Yapılan çeşitli çalışmalar organ nakli konusunda görüşler oluşurken eğitim, sosyoekonomik düzey, kültür ve dinin önemli faktörler olduğunu göstermiştir (5).

Organ nakillerinde kaynak canlı veya ölü (kadavra) olabilir. Gelişmiş ülkelerde organ vericilerinin %80'i kadavra, %20'si canlı kaynaklı iken ülkemizde bu oran tam tersidir ancak kadavra vericileri de gün geçtikçe artmaktadır (2,5). Ancak hem ülkemizde hem de dünyada organ bağışı istenilen düzeylerde değildir. Kadavra veya canlı donörden yapılacak bağışı arttırmanın yolu eğitimidir (1).

Tablo 1. Araştırma kapsamına alınan birinci dönem öğrencilerinin sosyodemografik özelliklerinin dağılımı.

Özellikler	Sayı	Yüzde
Cinsiyet (n=102)		
Erkek	44	43.1
Kadın	58	56.9
Anne eğitim düzeyi (n=102)		
Okuryazar değil	9	8.8
Okuryazar	1	1.0
İlkokul mezunu	24	23.5
Ortaokul mezunu	9	8.8
Lise mezunu	30	29.4
Yüksekokul/üniversite mezunu	29	28.4
Baba eğitim düzeyi (n=103)		
Okuryazar değil	1	1.0
Okuryazar	1	1.0
İlkokul mezunu	11	10.7
Ortaokul mezunu	5	4.9
Lise mezunu	20	19.4
Yüksekokul/üniversite mezunu	65	63.1
Çevresinde organ-doku nakli olmuş/bekleyen biri olma durumu (n=102)		
Evet	12	11.7
Hayır	90	87.4

Özellikle kadavradan yapılacak bağışlarda konuya duyarlı ve eğitimli sağlık personeli anahtar rol oynamaktadır. Organ nakli ve organ bağışı konusunda halka öncülük eden iki meslek dalının hekimler ve din adamları olduğu göz önüne alındığında ileride sağlık sektöründe hizmet edecek tıp öğrencilerinin organ nakli konusunda bilgilendirilmeleri ve geleceğe hazırlanmaları gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi (EÜTF) birinci dönem öğrencilerinin organ-doku nakli konusun-

daki bilgi düzeylerini ölçmek, tutum ve davranışlarını belirlemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, 2008 yılı Mayıs ayı içinde Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinde gerçekleştirilmiş tanımlayıcı bir araştırmadır. Çalışma evrenini, Erciyes Üniversitesi dönem birde öğrenim görmekte olan 143 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmada öğrencilerin tümüne ulaşılması hedeflenmiş, ancak de-

vamsız olan ya da anket formunu doldurmak istemeyen 40 öğrenci çalışma dışında bırakılmıştır. Çalışmaya katılma oranı %72,0'dir (103 öğrenci). Çalışma için etik kurul onayı ve öğrencilerden sözlü onam alınmıştır. Öğrencilere 29 sorudan oluşan bir anket formu uygulanmıştır. Ankette öğrencilerin sosyo-demografik (5 soru), organ-doku nakli ile ilgili tutum (6 soru), davranış (2 soru) ve bilgi düzeylerini (10 soru) ölçen sorular yer almaktadır. Öğrencilere çalışmanın amacı, anket formunun içeriği hakkında bilgi verildikten sonra araştırmacılar tarafından anket formu ders sırasında dağıtılıp toplanmıştır.

Toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, analizler yapılmıştır. İstatistiksel analiz yöntemi olarak ki-kare testi kullanılmıştır. p değeri <0.05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya katılan 103 öğrencinin yaş ortalamaları 19,1±1,1'dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Öğrencilerin bilgilerini ölçmek için sorulan sorulara verdikleri cevaplar Tablo 2 ve 3'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %80,6'sı organ-doku bağışının nereye yapılacağını bilmediğini söylemiştir. Bildiğini söyleyen 19 öğrencinin 10'u hastanelere, 4'ü her hangi bir sağlık kuruluşuna, 1'i Kızılay'a organ-doku bağışının yapılabileceğini belirtmiştir. 4 öğrenci ise soruyu boş bırakmıştır.

Öğrencilerin organ bağışına yönelik tutumları Tablo 4 ve 5'de gösterilmiştir. Katılımcıların cinsiyete göre organ bağışına karşı tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur (p>0.05). Birinci sınıf öğrencilerinin %34'ü organlarını bağışlamayı düşündüklerini söylemiş ve %2,9'u organ bağış kartı bulunduğunu belirtmiştir.

Öğrencilerin %43,7'si, organ vereceği kişinin kişisel özelliklerinin onu ilgilendirdiğini söylemiştir. Öğrencilerin %66,0'sı (n=68) organ-doku nakli konusundaki bilgi düzeylerini yetersiz, %44,0'ü kısmen yeterli bulmaktadır. Bilgilerinin kısmen yeterli olduğunu düşünenlerin en çok faydalandıkları bilgi kaynağı medyadır (%70,9). Organ bağışı konusunda yararlanılan diğer bilgi kaynakları; ders-okul (%38,8), sağlık personeli (%19), aile (%8,7), vakıf-dernek (%4,9) ve diğer kaynaklardır (%3,9). Dönem bir öğrencilerin-

Tablo 2. Öğrencilerin organ-doku nakline yönelik bilgi sorularına verdikleri cevapların dağılımı.

Değişkenler	Evet		Hayır		Bilmiyorum	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Organ-doku nakli sadece akrabalar arasında yapılabilir.	12	11,7	88	85,4	3	2,9
Kadavradan organ-doku nakli yapılabilir.	39	37,9	50	48,5	13	12,6
Organ-doku naklinden önce mutlaka doku testi yapılması gerekir.	94	91,3	4	3,9	5	4,9
Organ-doku nakli yapılabilmesi için alıcı ve verici kan gruplarının uyumlu olması gerekir.	57	55,3	23	22,3	23	22,3
Kadavradan organ-doku alınması için beyin ölümünün gerçekleşmiş olması gerekir.	53	51,5	23	22,3	26	25,2
Organ-doku bağışı için kişinin sözel olarak, organlarını-dokularını bağışladığını belirtmesi yeterlidir.	20	19,4	73	70,9	10	9,7
Kadavradan alınan her organın/dokunun kişiye nakledilmeden önce bekleme süresi farklıdır.	63	61,2	5	4,9	35	34,0
İsteyen herkes para karşılığı organlarını satabilir (yasaldır).	2	1,9	78	75,7	21	20,4

Tablo 3. Öğrencilerin belirttikleri nakil yapılabilecek organ-dokuların dağılımı.

Doku-organ	Sayı	Yüzde
Böbrek	57	55.3
Kalp	50	48.5
Kornea	49	47.6
Karaciğer	39	37.9
Kemik iliği	11	10.7
Kan	8	7.8
Pankreas	6	5.8
Akciğer	5	4.9
İnce barsak	2	1.9

Tablo 4. Öğrencilerin organ bağıışı yapmaya yönelik tutumları.

Tutum	Organlarınızı bağıışlamayı düşünüyor musunuz?	
	Sayı	Yüzde
Evet	35	34.0
İyilik yapmak	32	31.1
Dini açıdan uygun olduğunu düşünüyorum	1	1.0
Maddi bir destek göreceğimi düşünüyorum	2	1.9
Hayır	16	15.5
Dini açıdan uygun olmadığını düşünüyorum	6	5.8
Vücut bütünlüğümün bozulmasını istemiyorum	6	5.8
Tam olarak ölmeden organlarımın/dokularımın alınmasından korkuyorum	6	5.8
Ticari yönden istismar edileceğime inanıyorum	1	1.0
Hastalık bulaşmasından korkuyorum	1	1.0
Kararsızım	52	50.5

Tablo 5. Öğrencilerin organ bağıışı hakkındaki tutumları.

Tutum	Evet		Hayır		Kararsızım	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Sizin ya da yakın akrabasının organ-doku ihtiyacı olduğu zaman başka bir insandan organ-doku almak ister misiniz?	82	80.4	2	2.0	18	17.6
Ailenizden ya da yakın akrabalarınızdan birine organ doku nakli gerekli olsa organlarınızı/ dokularınızı bağıışlamayı düşünür müsünüz?	82	81.2	2	2.0	17	16.8
Aile/yakın akrabalarınızın beyin ölümü halinde organ bağıışına izin vermeniz için size sorulsa cevabınız ne olur?	48	47.5	46	46.5	7	6.9

den %89,3'ü organ nakli konusunda bilgi edinmek istemektedir.

TARTIŞMA

Çalışmaya katılan tıp öğrencilerinin %34,0'ü organlarını bağıışlamak istediklerini belirtmişlerdir. %50,5'lik bir öğrenci grubu ise bağıış yapma konusunda kararsızdır. Bu konuda farklı gruplarda yapılmış çalışmalarda farklı oranlar bulunmuştur. Organlarını bağıışlamayı düşünenlerin oranları çeşitli çalışmalarda %30 ile %70 arasında değişmektedir (6-10). Öğrencilerin yarısı bağıış konusunda kararsızdır; öğrencilerde bu konudaki duyarlılığın daha erken yaşlarda oluşabilmesi için yükseköğrenime gelmeden

önceki basamaklarda bu konu ile ilgili eğitimlerin Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliği içinde sürekli yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca organlarını bağıışlama konusunda kararsız olan grubun istekli gruba dahil edilmesi için çeşitli eğitim etkinlikleri planlanabilir.

Yapılan bazı çalışmalarda kızların erkeklerle göre daha fazla organ bağıışında bulunmayı düşündükleri saptanmış ancak yapılan bu çalışmada cinsiyetler arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır (6,10).

Çalışmamızda öğrencilerin %2,9'unun bağıış kartı bulunmaktadır. Öğrencilerin

%34'ü organ bağıışına istekli olmalarına rağmen henüz organ bağıışında bulunmamışlardır. Çeşitli çalışmalarda bu oranlar %3.1 ile %14.1 arasındadır (8,9,11,12). Türkiye'de yapılan çalışmalardaki organ kartı tespitleri yurt dışında yapılan tespitlerin çok gerisindedir. İngiltere'de yapılan bir çalışmada hemşirelik öğrencilerinin %74'ünün, tıp öğrencilerinin %43'ünün, Amerika Birleşik Devletleri'nde birinci ve ikinci sınıf tıp fakültesi öğrencilerinin %80'inin, Brezilya'da tıp öğrencilerinin %69.2'sinin bağıış kartı olduğu saptanmıştır (13-15). Organ bağıış konusunda istekli olan öğrencilerin neden bağıış kartı edinmediklerinin nedenleri araştırılmalıdır.

Organ bağıış yapmak istemeyen öğrencilerin bu konudaki öncelikli çekincelerinin "vücut bütünlüğünün bozulmasını istememe" (%5,8), "tam olarak ölmeden organ-dokuların alınmasından korkma" (%5,8) ve "dini açıdan uygun olmadığını düşünme" (%5,8) olduğu saptanmıştır. Pek çok çalışmada da buna benzer sonuçlar elde edilmiştir (6,8). Öğrencilerin %70,9'u organ nakli konusundaki bilgilerini diğer çalışmalarla benzer şekilde medyadan aldıklarını söylemişlerdir (6,7,10). Bu nedenle medya ile iletişim içinde bulunulması ve nakil konusunda medyanın doğru yönlendirilmesi ve doğru mesajlar verilmesi çok önemlidir.

Organ nakillerinde kaynak canlı veya ölü (kadavra) olabilir. Organ nakillerinde kadavra nakillerinin önemi açıktır. Beyin ölümü kadavra organı sağlamanın temelini oluşturmaktadır. Beyin ölümü beyin fonksiyonlarının tam ve geri dönüşsüz şeklinde kayıdır. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 8.3.1993 tarihinde yayınladığı bir genelge ile hastane içerisinde hangi klinikte bulunursa bulunsun, hastanın beyin ölümü ekibi tarafından beyin ölümü kararı verilmiş ve tutanağı imzalanmış ise donör muamelesi göreceği belirtilmektedir. Yapılan bu çalışmada öğrencilerin %37,9'u kadavradan organ nakli yapılabileceğini; %51'i de kadavradan organ-doku alınması için beyin ölümünün gerçekleşmiş olması gerektiğini bilmiştir.

Kişi organ bağıışını iki tanıkla birlikte, kendisi öldükten sonra organlarını bağıışladığını belirten bir belgeyi doldurup imzalamasıyla ve bu belgeyi yetkili kurumlara teslim etmesiyle yapmış olur. Organ bağıış Sağlık Müdürlüklerinde, Hastanelerde, Emniyet Müdürlüklerinde (Ehliyet Alımı Sırasında), Organ Nakli Yapan

Merkezlerde, Organ Nakli ile ilgilenen vakıf, dernek vs. kuruluşlarda yapılabilir. Tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin %48,5'i bağış için nereye başvuracağını bilmektedir (9). Bu oran değişik çalışmalarda %69,6 ile %55,7 olarak bulunmuştur (6, 7). Bizim çalışmamızda ise öğrencilerin %19,4'ü organ bağışını nereye yapacaklarını bildiklerini ifade etmişlerdir.

Bu veriler bize çalışma grubumuzun organ bağışının yasal yönleri hakkında çok az bilgiye sahip olduklarını göstermektedir.

Nakli yapılabilen organlar arasında öğrenciler tarafından en çok belirtileni böbrek (%57), en az söyleneni ince barsaktır (%1,9). Diğer çalışmalarda da en çok bilinen organ böbrektir (6,9). Bunda ülkemizde en yaygın yapılan organ naklinin böbrek olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada oranlar diğer çalışmaların gerisinde kalmıştır (6,9,15,16).

Organ-doku bağışı yapmak isteyen öğrencilerin oranı %34,0 iken, kendilerinin veya yakın akrabalarının ihtiyacı olduğunda organ-doku almak isteyenlerin oranı %80,4'tür. Yaşar ve ark. (8)'nin çalışmasında da benzer sonuç bulunmuş-

tur. Bu da toplum tarafından organ bağışının kabul edildiğini ancak henüz katılımının istenilen düzeyde sağlanamadığının bir göstergesidir. Bu nedenle kararsız olanların ve organ bağışını kabul etmeyenlerin düşüncelerini hangi faktörlerin etkilediğini saptamak ve buna yönelik çalışmalar planlamak gerekmektedir.

Çalışmamızda öğrencilerin %81,2'si ailesinden ya da yakın akrabalarından birine organ doku nakli gerekli olsa organlarını-dokularını bağışlamayı düşünmektedir. Fransa'da tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinde yapılan bir çalışmada da öğrencilerin %97,7' si gerekli olursa yakınlarına böbreklerini bağışlayabileceklerini söylemişlerdir (16). Çin'de yapılan başka bir çalışmada da öğrencilerin %94' ü yakın akrabalarına böbreklerini bağışlayabileceklerini ancak %61,3'ü organlarını bağışlamaya istekli olduklarını bildirmişlerdir (10). Bu da duygusal faktörlerin organ bağışı yapma düşüncesi üzerinde etkili bir faktör olduğunu göstermektedir.

Organ bağışı ile ilgili yasa da yakınların rızası ile ölünün organ ve dokularının alınabileceği belirtilmektedir. Çalışmamızda öğrencilerin %46,5'i aile/yakın akrabalarının beyin ölümü halinde organ bağışına izin vermesi kendisine soruldu-

ğunda cevabının hayır olacağını söylemiştir. Başka çalışmalarla bunun nedeninin irdelenmesi önemlidir.

Öğrencilerin hiçbirisi organ bağışı konusunda bilgilerini yeterli bulmamaktadır ve %89,3'ü bu konuda eğitim almak istemektedir.

Sonuç olarak, tıp fakültesi birinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışma, öğrenciler henüz bu konuda eğitim almadıklarından toplumu yansıtmaktadır. Organ bağışına yönelik gereksinimin giderek arttığı göz önünde bulundurulurken, toplumun her kesimine yönelik, toplumun kültür, değer, inanç ve geleneklerini dikkate alan, konuya ilgi duyma ve bilgilendirme sağlayan; bağış konusunda toplumda ön plana çıkan çekinceleri gidermeye yönelik eğitim programları hazırlanmalı ve ilkokuldan itibaren tüm kurumlarda düzenli olarak verilmelidir. Bunun dışında çeşitli yayın organlarında özellikle televizyonda organ bağışına yönelik programlar yapılmalıdır. Ayrıca tıp fakültesi öğrencilerinin bu konuda istekli oldukları da göz önüne alınarak organ bağışı konusundaki tutumlarını geliştirmek için eğitim programları içerisinde organ bağışı ile ilgili konulara erken dönemde yer verilmelidir.

SUMMARY

Knowledge and attitudes among first year medical students about organ donation

Purpose: The aim of this study was to determine the knowledge, attitude and behaviour among first year medical students about organ donation.

Materials and Methods: The research population was the 143 students in the first year at Erciyes University Medical School and 72.0% of the students (n=103) completed the survey. The research data were collected with a questionnaire prepared by the researchers. Number, percentage calculation, and chi-square test were used in the data analysis.

Results: Out of 103 students 34.0% were willing to donate their organs, while 15.5% refused and 50.5% were uncertain. Only 2.9% had signed an organ donor card. All of the students were thinking that their knowledge about transplantation is sufficient.

Conclusion: The willingness of the students to donate their organs was low and the ones who want to donate has not got a card. In order to enhance the attitude of the students toward organ donation, education programmes in the curriculum must start in the early period.

Key Words: Organ donation, students, knowledge, attitude

KATKIDA BULUNANLAR

Çalışmanın düşünülmesi ve planlanması:
Dr. Zeynep Baykan, Dr. Melis Nacar

Verilerin elde edilmesi:

Dr. Refika Yamanel, Dr. Aslıhan Özge Uzun,
Dr. Şeyma Dağıltunçezdi, Dr. Hatice Davran, Dr. Gülen Murt

Verilerin analizi ve yorumlanması:

Dr. Zeynep Baykan, Dr. Melis Nacar

Yazının kaleme alınması:

Bütün yazarlar

İstatistiksel değerlendirme:

Dr.Zeynep Baykan, Dr. Melis Nacar

KAYNAKLAR

1. Özdağ N. Organ nakli ve bağışına toplumun bakışı. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2001;5:46-55.
2. Edirne T. Türkiye'de organ ve doku nakli uygulamaları: Sonuçları ve Strateji öner-

3. İleri. Türkiye Klinikleri J Med Sci 2004; 24: 261-266.
3. Organ ve Doku Alınması, Saklanması Ve Nakli Hakkında Kanun. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/526.html> (Erişim tarihi: 25.06.2009)

4. Organ Ticareti ve Organ Nakli Turizmine İlişkin İstanbul Beyannamesi. Diyaliz Transplantasyon ve Yanık, 2008; 19: 43-52.
5. Yüce L, Keçecioglu N, Ersoy FF. Türkiye'de organ bağışı ve nakline bir

- bakış. *Diyaliz Transplantasyon ve Yanık* 2003; 14: 115-118.
6. Özmen D, Çetinkaya A, Sarızeybek B, Zeybek A. Celal Bayar Üniversitesi Manisa Sağlık Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin organ bağışına ilişkin bilgi ve görüşleri. *Türkiye Klinikleri J Med Sci* 2008; 28:311-318.
 7. Özer F, Karamanoğlu A, Beydağ K, Fidancıoğlu H, Akıncı E, Şanlı İ, Tembelo H, Bozkurt L, Urak S. Sağlık Yüksekokulunda öğrenim gören bir grup öğrencinin organ nakli/bağışına yönelik görüşleri ve bilgi düzeylerine eğitim etkisi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 2008;7:39-46.
 8. Yaşar M, Oğur E, Uçar M, Göçgeldi E, Tekbaş H, Korkmaz A. Bir sağlık meslek yüksekokulu öğrencilerinin organ bağışı konusundaki tutumları ve tutumlarına etki eden faktörler. *Genel Tıp Dergisi* 2008;18:33-37.
 9. Naçar M, Çetinkaya F, Kanyılmaz D, Tokgöz B, Utaş C. Hekim adaylarının organ nakline bakış açıları. *Türk Nefroloji Diyaliz ve Transplantasyon Dergisi* 2001; 10: 123-128.
 10. Chen JX, Zhang TM, Lim FL, et al: Current knowledge and attitudes about organ donation and transplantation among Chinese university students. *Transplantation Proceedings* 2006; 38:2761-2765.
 11. Bilgel N, İrgil C, Özen Y, Beyhan E, Çağlayan H, Bilgel H. Sağlık personeli ve tıp öğrencilerinin organ bağışı, nakli ve beyin ölümü hakkındaki bilgi ve tutumları. *Ulusal Cerrahi Dergisi* 1994; 10: 301-306.
 12. Akgun S, Tokalak I, Erdal R. Attitudes and behavior related to organ donation and transplantation: a survey of university students. *Transplant Proc* 2002;34:2009-2011.
 13. Cantwell M, Clifford C. English nursing and medical students' attitudes toward organ donation. *J Adv Nursing* 2000; 32:961-968.
 14. Esman C, Thornton J. Assessing medical student knowledge, attitudes, and behaviors regarding organ donation. *Transplantation Proceedings* 2006; 38: 2745-2750.
 15. Dutra MMD, Bonfim TAS, Pereira IS, Figueiredo IC, Dutra AMD, Lopes AA. Knowledge about transplantation and attitudes toward organ donation: A survey among medical students in northeast Brazil. *Transplant Proc* 2004; 36: 818-820.
 16. Mekahli, A. Liutkus, S. Fargue, B. Ranchin, and P. Cochat. Survey of first-year medical students to assess their knowledge and attitudes toward organ transplantation and donation. *Transplant Proc* 2009; 41, 634-638.